

## RAQAMLI DAVRDA YOSHLAR TAFAKKURINING SHAKLLANISHI VA O'ZGARISH TENDENSIYALARI

**Abduvaliyeva Dildora Abulqosimovna**

*Magistrant*

*Guliston davlat pedagogika instituti*

**Annotatsiya.** *Mazkur maqola raqamli davr — axborot va kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) tez rivojlangan, onlayn muhit yoshlar hayotida markaziy o'rin egallagan — sharoitda yoshlarda tafakkur (o'ylash, tushunish, tanqidiy fikrlash) shakllanishi hamda uning o'zgarish tendensiyalarini tahlil qiladi. Maqolada yoshlarning raqamli vositalar bilan o'zaro aloqasi, bu aloqaning tafakkurni shakllantirish va uni o'zgartirishga ta'siri, ijobiy va salbiy jihatlari, shuningdek kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan pedagogik va psixologik muammolar muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, raqamli muhitda yoshlarga tafakkurini sog'lom shakllantirish uchun tavsiyalar beriladi.*

**Kalit so'zlar:** *yoshlar, raqamli davr, tafakkur, tanqidiy fikrlash, raqamli literatlik, onlayn muhit, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, tafakkur shakllanishi, o'zgarish tendensiyalari, raqamli ma'lumotlar, psixologik jihatlari, ijtimoiy media.*

**Kirish.** XXI asrning boshlaridan boshlab dunyo turli texnologik o'zgarishlar — xususan, internet, smart telefonlar, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt — orqali raqamli inqilob bosqichiga o'tdi. Bu esa, albatta, yoshlar bosqichida o'ylash, tushunish va fikr yuritish jarayonlariga ham yangi sharoitlar yaratdi. Yoshlarning tafakkuri muhit bilan chambarchas bog'liq bo'lib, raqamli vositalarning keng qo'llanilishi ularning axborotga munosabati, tanqidiy fikrlash darajasi, ma'lumotlarni qayta ishlash uslublarida sezilarli o'zgarishlar yuzaga keltirdi. Shu jihatdan, raqamli davrda yoshlar tafakkurining shakllanishi va o'zgarish tendensiyalarini tadqiq qilish — nafaqat pedagogika, psixologiya va sotsiologiya sohalari uchun balki amaliy ta'lim va tarbiya tizimi uchun ham juda dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Kirish qismida maqolaning maqsadi, muammolari, tadqiqotning ahamiyati va cheklanishlari ko'rsatiladi. Ushbu maqolada maqsad — raqamli davr sharoitida yoshlarda tafakkur qanday shakllanayotgani, qanday o'zgarish tendensiyalari kuzatilayotgani va bu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash.

Mavzuning dolzarbligi. Bugungi kunda yoshlar — raqamli vositalar bilan to'liq bog'langan “raqamli avlod” (digital native) — sifatida tarbiyalanmoqda. Ularning tafakkuri — o'ziga xos ijtimoiy, psixologik va madaniy holatga egadir. Chunki raqamli muhit yoshlarni axborot oqimiga, ijtimoiy tarmoqlarga, onlayn platformalarga — real vaqt rejimida kirishga imkon beradi. Bu esa yoshlar tafakkurida tezkorlik, global axborot bilan ishlash, ko'p vazifalik (multitasking) kabi xususiyatlarni shakllantiradi, lekin bir vaqtning o'zida chuqur fikrlash, e'tibor va tanqidiy fikrlash darajasida xavflarni ham

keltirib chiqaradi. Masalan, tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning yoshlarning kognitiv va kommunikativ jarayonlariga sifat jihatdan yangi chaqiriqlar bilan kirayotganini ko'rsatgan.

Asosiy qism. "Tafakkur" deganda insonning fikrlash, mulohaza qilish, axborotni tanlash va tahlil qilish, tanqidiy fikrlash kabi psixik jarayonlari tushuniladi. Raqamli muhit (internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil qurilmalar) esa — axborotga kirish imkoniyatini kengaytirish, global aloqalarni tezlashtirish, onlayn platformalarda faoliyatni faollashtirish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy tadqiqotlarda aniqlanishicha, raqamli texnologiyalar yoshlarning kognitiv va kommunikativ jarayonlarida sifat jihatdan o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Masalan, The Interaction of Digital Technologies with the Development of Cognitive and Communication Processes of Adolescents and Young Adults: a Review of Empirical Research maqolasida, "raqamli texnologiyalar yoshlarning kognitiv va kommunikativ jarayonlarini sifat jihatdan o'zgartirayotgani" ta'kidlanadi. Yoshlar tafakkurining raqamli sharoitda shakllanishi ularning onlayn muhitda katta qismi vaqtini o'tkazayotgani bilan izohlanadi. Raqamli vositalar yoshlarni:

Axborotga tez kirish va uni qayta ishlashga majbur qiladi;

Ko'p vazifalik (multitasking) va qisqa e'tibor intervaliga moslashishga olib keladi;

Ijtimoiy tarmoqlar orqali fikr almashish, guruh muhokamalarda ishtirok etish imkonini beradi, lekin shu bilan birga, filtrlangan axborot va "ekkokamera" muhitiga tushib qolish xavfini ham tug'diradi.

O'zgarish tendensiyalari: ijobiy va salbiy jihatlar.

#### **Ijobiy jihatlar:**

Raqamli muhit yoshlar tafakkurini global axborotlar bilan boyitadi, turli madaniyatlar bilan tanishtiradi.

Onlayn platformalar yoshlarning fikr almashuvi va ijodiy faoliyatiga imkon beradi — bu tanqidiy fikrlash va ijodkorlikni rag'batlantirishi mumkin.

#### **Salbiy jihatlar:**

Tez buziladigan e'tibor, superfiksiyalash (sodda axborotni chuqur o'rganmaslik) va multivazifalik tufayli, yoshlarning chuqur fikr yuritish va tanqidiy tahlil qilish salohiyati pasayishi mumkin. Misol uchun, Ageev va boshqalar "kognitiv va kommunikativ jarayonlarda raqamli vositalarning o'zgarishlari"ni ta'kidlaydi.<sup>6</sup>

Kelajak istiqbollari va tavsiyalar. Raqamli davr tez sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, yoshlar tafakkuri ham keyingi yillarda yanada murakkablashadi; u global maydonda o'z o'rnini topishga, axborot oqimidan samarali foydalanishga, raqamli etik, tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga bo'ysunishga majbur bo'lmoqda. Mazkur jarayonni qo'llab-quvvatlash uchun quyidagi tavsiyalar keltirilishi mumkin:

Ta'lim muassasalarida raqamli savodxonlikni (digital literacy) o'quv dasturlariga kiritish;

<sup>6</sup> [https://psyjournals.ru/en/journals/psyedu/archive/2023\\_n1/Ageev\\_et\\_al?utm](https://psyjournals.ru/en/journals/psyedu/archive/2023_n1/Ageev_et_al?utm)

Ota-onalar va o'qituvchilarni raqamli muhitdagi yoshlarning holatini tushunishga va qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan treninglar tashkil etish.

Yoshlar uchun mos onlayn platformalarni ishlab chiqish, ijtimoiy media faolligini qo'llab-quvvatlash bilan birga, xavf-xatarlarni kamaytirish mexanizmlarini (masalan, ma'lumotlarni tanlash, axborotni tekshirish, internetda vaqtni oqilona boshqarish) joriy etish.

**Xulosa.** Raqamli davr sharoitida yoshlar tafakkurining shakllanishi va o'zgarish tendensiyalari ko'plab yangi imkoniyatlar bilan birga muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Raqamli vositalarning keng qo'llanilishi yoshlarning axborotga kirishish imkoniyatini oshirsa-da, bu jarayonni samarali boshqarish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, chuqur tafakkurni qo'llab-quvvatlash talab etiladi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ageev N.Ya., Tokarchuk Y.A., Tokarchuk A.M., Gavrilova E.V. "The Interaction of Digital Technologies with the Development of Cognitive and Communication Processes of Adolescents and Young Adults: a Review of Empirical Research." *Psychological-Educational Studies*, 2023, Vol. 15, No. 1, pp. 37–55.
2. Katapally T.R. "Navigating the digital world: development of an evidence-based digital literacy program and assessment tool for youth." *Smart Learning Environments*, 2024, 11:8.
3. Setiadi D., Nurhayati S., Ansori A., Zubaidi M., Amir R. "Youth's Digital Literacy in the Context of Community Empowerment in an Emerging Society 5.0." *Society*, 2023, Vol. 11 No. 1.
4. Nurjanah N., Abdulkarim A., Komalasari K., Bestari P., Suwandi M.A. "Critical literacy of young citizens in the digital era." *Jurnal Civics: Media Kajian Kewarganegaraan*.
5. Hngokchai P.W. "Youth Political Participation in the Digital Era: Trends, Drivers, and Democratic Implications." (2025)